

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНО-ПРИВАТНИХ ПРАВОВІДНОСИН

PROCEDURAL PROBLEMS OF PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL- PRIVATE LEGAL RELATIONS

Міць А.М., студентка I курсу магістратури
господарсько-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розглянуто основні проблеми, що виникають на ґрунті захисту права інтелектуальної власності, розкрито механізм основних способів захисту прав інтелектуальної власності у відносинах, ускладнених іноземним елементом. Проаналізовано сучасний стан законодавства, який регулює ці відносини, акцентовано увагу на нормативних змінах, що відбулись, зокрема, щодо колективного управління авторськими правами, зокрема, в розрізі новел, запропонованих Законом України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних справ». Автором відзначено особливості релевантності вітчизняного законодавства для правовідносин, що складаються у сфері міжнародного приватного права. У статті зазначено про правові ризики, викликані необхідністю захисту права інтелектуальної власності в мережі Інтернет. Автором було здійснено аналіз євроінтеграційних положень, що мають бути імплементовані в національну законодавчу систему. Визначено основну проблематику, що виникає під час вибору юрисдикції для спорів щодо права інтелектуальної власності, ускладнених іноземним елементом. Також зосереджено увагу на практичних аспектах правозастосування національними судами Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом у контексті вирішення спорів, пов'язаних з розглядом справ про захист прав інтелектуальної власності. У тексті роботи узагальнено дослідження з приводу вирішення трансграничних спорів, що стосуються права вирішення спору про право інтелектуальної власності. У статті міститься згадка про останні правові позиції Верховного Суду, висловлені з приводу охорони права інтелектуальної власності серед суб'єктів міжнародного приватного права, та окреслено тенденції судової практики в цілому: зазначаються процесуальні особливості розгляду цих справ, проблеми доказування та вибору права, що має бути застосоване, можливі шляхи вирішення цих правових проблем, які є актуальними для правозастосування.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, міжнародне приватне право, організації колективного управління авторськими правами, право інтелектуальної власності в Інтернеті, захист права інтелектуальної власності з іноземним елементом, захист права інтелектуальної власності в Європейському Союзі.

The article considers the main problems arising from the protection of intellectual property rights, reveals the mechanism of the main ways to protect intellectual property rights in relations complicated by a foreign element. The current state of legislation governing these relations is analyzed, attention is focused on regulatory changes that have occurred, in particular, on collective management of copyright, in particular in terms of novelties proposed by the Law of Ukraine "On effective management of property rights of copyright holders and (or) related matters". The author noted the peculiarities of the relevance of domestic law for legal relations in the field of private international law. The article mentioned the legal risks caused by the need to protect intellectual property rights on the Internet. The author analyzed the European integration provisions to be implemented in the national legal system. The main issues that arise when choosing a jurisdiction for disputes over intellectual property rights complicated by a foreign element are identified. Attention is also focused on the practical aspects of the application by national courts of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in the context of resolving disputes related to the protection of intellectual property rights. The text of the paper summarizes the research on the resolution of cross-border disputes concerning the right to resolve a dispute over intellectual property rights. The article mentions the latest legal positions of the Supreme Court, expressed on the protection of intellectual property rights among the subjects of private international law and outlines the trends of judicial practice in general: the procedural features of these cases, problems of proof and choice of law to be applied, possible ways to solve these legal problems that are relevant to law enforcement.

Key words: intellectual property law, private international law, organizations of collective management of copyrights, intellectual property law on the Internet, protection of intellectual property rights with a foreign element, protection of intellectual property rights in the European Union.

Інститут права інтелектуальної власності займає особливе місце у сфері приватно-правових відносин, ускладнених іноземним елементом. При цьому механізм захисту порушеного права для суб'єктів цих відносин все ще є перспективним напрямом для нормативного вдосконалення. Зважаючи на стрімкий розвиток інформаційних технологій та глобалізаційні виклики, можемо сказати, що система охорони прав інтелектуальної власності міжнародного характеру вимагає від законодавця комплексного та міждисциплінарного підходу до вирішення проблем, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності.

Законом України «Про авторське право і суміжні права» передбачено наділення іноземців усіма правами, передбаченими цим Законом, з урахуванням міжнародних договорів і принципу взаємності. Цікавим є той факт, що, незважаючи на назву статті «Права іноземних осіб і осіб без громадянства», безпосередньо текст статті передбачає наявність тотожних прав саме в іноземців та осіб без громадянства, не зазначаючи при цьому на таких суб'єктах, як іноземні юридичні особи [1]. Звичайно, зазначене зауваження є більш формальним та не окреслює практично значущої проблеми, але вказує на наявність правової невизначеності та недосконалості юридичної техніки, яку доречно було би виправити. Наявність такої норми дозво-

ляє нам зробити висновок про те, що комплекс матеріальних і процесуальних гарантій, спрямований на захист свого права суб'єктом авторських прав, є однаковим для всіх суб'єктів незалежно від місця перебування. Говорячи про способи захисту права інтелектуальної власності, ускладненого іноземним елементом, можемо сказати, що найбільш поширеним слід визначити саме судовий спосіб захисту. Хоча у випадку порушення прав правовласника, який є суб'єктом іноземної держави, варто мати на увазі, що він може бути учасником договірних стосунків щодо управління його авторськими правами з відповідною організацією колективного управління в Україні, отже, насамперед має встановити, чи було організацією вжито необхідних заходів згідно з договором.

Повертаючись до порядку реалізації судового захисту прав, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, слід зауважити на юрисдикційній проблематиці цих спорів. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у судовій системі України передбачено функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності, який хоча ще не розпочав свою діяльність, проте юрисдикція якого може поширюватись, зокрема, на спори, ускладнені іноземним елементом. Діяльність цього суду, у відповідності до закладеної мети, має полягати

у вирішенні диспутів з урахуванням предметного чиннику, правового характеру цього спору, що розкриває широкі межі для суб'єктів, які потенційно можуть звертатись для вирішення правового конфлікту. Чинні норми Господарського процесуального кодексу визначають предметні характеристики компетенції Вищого суду з питань інтелектуальної власності, не приділяючи уваги суб'єктному складу, хоча це питання є перспективним напрямом для законодавчого вдосконалення з огляду на те, що найближчим часом суд має почати свою роботу. У класичному розумінні спори, пов'язані із захистом права інтелектуальної власності, мають підпадати під юрисдикцію господарського суду, що зумовлюється не тільки звичними правилами, передбаченими Законом України «Про міжнародне приватне право», а й правовим змістом спору, що містить приватний інтерес, який розглядається судом.

Доречно звернути увагу на новелізацію нормативних правил у сфері авторського права, яка відбулась у вітчизняній правовій системі за останні роки. Зокрема, це норми, визначені в Законі України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 року, які впровадили нові підходи в діяльності органів колективного управління в контексті охорони авторських та суміжних прав. Закон регулює відносини, які виникають на ґрунті взаємодії правовласників та спеціально створених організацій, які представляють їхні інтереси з різними користувачами. Так, розглядаючи положення, які окреслюють особливості реалізації авторських правовідносин з іноземним елементом, варто зазначити, що жодних обмежень із приводу суб'єктів, які можуть укласти договір з організацією колективного управління, цей Закон не містить, зауваживши, що правовласником може бути суб'єкт авторських або суміжних прав та інша особа. Таким чином, суб'єкт авторських або суміжних прав іноземної держави може укласти договір з органом колективного управління, який у свою чергу повинен дбати про охорону авторських прав правовласника. Більш того, нормативно-правовим актом передбачено окрему форму приватно-правових відносин, а саме договір про представництво прав, який може укладатись між організаціями колективного управління, в тому числі з іноземними організаціями, що надає можливість здійснювати комплексний захист авторських прав у іноземній державі [2]. З огляду на судову практику, що склалась у цій сфері, можемо сказати, що організації можуть представляти інтереси іноземних правовласників у суді. У деяких випадках організації іноземних держав можуть долучатись до судового процесу як треті особи, що заявляють самостійні вимоги, які вони обґрунтовують наявністю права дозволяти або забороняти використання спірного твору. Так, у справі № 910/12400/17 Державна організація «Українське агентство з авторських та суміжних прав» виступала від імені американської компанії-правовласника, яка намагалась захистити свої права власності на музичні композиції [3]. При цьому суд неодноразово зазначав про важливість підтвердження такими організаціями прав на представництво інтересів іноземних юридичних осіб та прав інтелектуальної власності на певний твір. Отже, чинне законодавство надає можливість іноземним суб'єктам, які є правовласниками, реалізувати захист майнових авторських прав шляхом укладення договорів безпосередньо з організаціями колективного управління в Україні або встановлювати охоронні правовідносини між організаціями колективного управління декількох країн.

Незважаючи на це, територіальний контекст охорони права інтелектуальної власності у вимірі міжнародних приватних відносин залишається важливим. Як зазначає І. Якубівський, найбільш розповсюдженим підходом до вирішення спорів із приводу права інтелектуальної власності є застосування принципу *lex loci protectionis*, який

уособлює необхідність апелювання до норм національного права держави, в якій правовласник або інша особа, чий права порушені, вимагає захисту [4, с. 350]. В Україні ця засада знаходить своє вираження в положеннях Закону України «Про міжнародне приватне право». На думку Д. Лук'янова, І. Шуміло, М. Лукань, міжнародні угоди здатні лише мінімізувати процесуальні обтяження, з якими може зіткнутись іноземець, який хоче захистити свої права інтелектуальної власності, передбачити забезпечення належного доступу іноземців до національних механізмів захисту [5, с. 50]. Що стосується участі держави в міжнародних договорах, варто сказати, що попри те, що вони розширюють юридичні можливості суб'єктів приватного права по вжиттю заходів по захисту свого права, говорити про своєрідну екстериторіальність способів захисту права інтелектуальної власності недоречно, оскільки все одно дія національного правового режиму в разі визначення статусу об'єкта, що підлягає охороні, з практичної точки зору здається більш зручним способом щодо вирішення спору.

Нові виклики в осмисленні охорони прав інтелектуальної власності виникають на ґрунті розвитку Інтернету, де розташовано безліч об'єктів інтелектуальної власності. Багато з цих об'єктів безпосередньо залучені в комерційну діяльність, що підкреслює необхідність створення надійних механізмів захисту об'єктів інтелектуальної власності. Як зазначає А. Гордеюк, глобальний характер Інтернет-мережі нівелює винятковість правового регулювання права власності на об'єкти, розташовані у веб-просторі, на національному рівні, що у свою чергу, на думку науковця, вимагає внесення змін до ЗУ «Про міжнародне приватне право» з передбаченням особливостей юридичного статусу іноземного елемента в контексті віртуальних правовідносин [6, с. 29]. Така пропозиція хоча і здається зрозумілою, проте на практиці може виявитись ефемерною, оскільки розвиток інформаційних технологій відбувається дуже стрімко, що буде вимагати від законодавця гнучких підходів та незабаром внесення нових змін, які будуть деталізувати конкретні форми застосування способів захисту приватних прав у Інтернеті. Неправомірне використання об'єктів, захищених правом інтелектуальної власності в Інтернеті, може доволі складно довести з огляду на мінливий характер обігу даних і фактичну можливість швидкого видалення або спотворення інформації. На нашу думку, у випадку наявності приватноправового спору, який виник навколо використання об'єкту інтелектуальної власності у мережі Інтернет, учасникам конфлікту слід застосовувати право держави, де об'єкт піддався безпосередньому використанню власником відповідного ресурсу. Водночас із цим факт підтвердження наявності права інтелектуальної власності на певний об'єкт або твір у вигляді свідоцтва або інших документів доцільно встановлювати у відповідності до законодавства тієї країни, де такі правовстановлюючі документи були видані. Такий підхід сприяв би практичному вирішенню колізійних проблем правозастосування та створив би певну сталість у порядку вирішення приватних конфліктів, пов'язаних із правом інтелектуальної власності, ускладнених іноземним елементом.

Важливу роль у контексті актуалізації цієї теми відіграє євроінтеграційне спрямування нормотворчої діяльності, яке вплинуло на сферу охорони авторських прав. Саме Директиву Європейського Парламенту і Ради 2014/26/ЄС від 26 лютого 2014 року про колективне управління авторським правом і суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори для онлайн-використання на внутрішньому ринку можна вважати передумовою вітчизняного реформування органів колективного управління. Також у Главі 9 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-чле-

нами (далі – Угода) визначаються фундаментальні засади державної політики щодо правового регулювання відносин, які виникають на ґрунті охорони і захисту прав інтелектуальної власності. Так, у цій Главі звертається увага на те, що державі важливо дотримуватись тих вимог, які висуваються до неї міжнародними договорами, стороною яких Україна, підкреслюючи винятково важливий характер цих документів для належного забезпечення охорони права інтелектуальної власності [7]. Зокрема, йдеться про Угоду про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, Паризької конвенції про охорону промислової власності, Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів, Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Договору ВОІВ про виконання і фонограми. Загалом, євроінтеграційні вимоги мають диференційований характер, оскільки визначають певні обов'язкові положення щодо права інтелектуальної власності в різних сферах, які мають відношення до аспектів саме приватно-правових відносин міжнародного характеру. Більш того, певні євроінтеграційні чинники захисту інтелектуальної власності вже були розглянуті національними судами. У Постанові ВС № 910/14972/17 від 17 липня 2018 року та Постанові ВС № 910/6307/18 від 26 лютого 2019 року суд застосував норми Угоди як норми прямої дії, зауваживши, що господарські суди не обмежені в інструментах правозастосування, навіть якщо певні норми ще не були імплементовані у вітчизняне законодавство [8]. Справа стосувалась відносин саме міжнародно-приватного характеру, а саме можливості припинення дії свідництва на торговельну марку, ініційоване особою іноземної держави, з огляду на строкові застереження, передбачені Угодою та національним законодавством у вигляді міжнародних договорів та законів. Окрім цього, прецедентна практика Суду Європейського Союзу з цього питання є доволі комплексною та зачіпає питання захисту багатьох аспектів права інтелектуальної власності, зокрема, звукових, нюхових позначень, дійсного використання торговельної марки, використання патентів тощо. Деякі рішення мають транскордонний характер і таким чином формують міжнародно-приватну європейську практику. Наприклад, Справа Osa, C-351/12, яка стосується питання межі публічного сповіщення певних творів [9, с. 181]. На думку науковця Р.С. Енна, право ЄС займає важливе місце у формуванні підходів до гармонізації національного законодавства країн ЄС, що передусім виражається у впровадженні ідей вільного пересування товарів та запобігання недобросовісній конкуренції [10, с. 118]. Що стосується порушень прав інтелектуальної власності у транскордонному вимірі, доцільно звернути увагу на доктринальні дослідження М.О. Лукань, яка відслідкувала основні закономірності юрисдикційних правил вирішення спорів, пов'язаних із транскордонним порушенням прав інтелектуальної власності. Так, виокремити види підсудності можна відповідно до таких засад: принципу транскордонної юрисдикції, який передбачає застосування норм національного права місця порушення; спеціальної юрисдикції, яка полягає в уособленні тісного правового зв'язку і місця заподіяння шкоди; право виключної юрисдикції, яке встановлює необхідність особи звертатись за місцем реєстрації патенту. Незважаючи на те, що доволі послідовно законодавство ЄС унормовує велику кількість правил, що регулюють відносини транскордонного використання інтелектуальної власності, норми права ЄС уже не здатні врегулювати всі проблематичні питання, які виникають на ґрунті зазначених відносин. Вчена звертає увагу на непрактовність Регламенту Брюссель I bis, який наразі застосовується під час вирішення транскордонних спорів [11, с. 180]. Значний рівень правової охорони права інтелектуальної власності в ЄС зумов-

лений централізацією реєстраційних систем, які діють, та інституційною визначеністю, тобто наявністю компетентних органів та агенцій, які відповідають за окремі напрями забезпечення безперервної охорони права інтелектуальної власності.

Разом із цим, незважаючи на євроінтеграційну гармонізацію вітчизняних підходів до вирішення спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності, можемо зауважити на певних проблемах, що існують у практичній площині цих відносин. Специфіка приватно-правових відносин з іноземним елементом вимагає від осіб, що беруть у них участь, обов'язкового врахування норм іноземного права. Безперечно, сфера охорони прав інтелектуальної власності не є винятком у цьому правилі. У Постанові ВС 911/2674/17 від 17 березня 2020 року суд дійшов висновку, що встановлення факту наявності майнових прав у інтелектуальної власності на торговельні марки за ліцензійною угодою може бути здійснено за умови обов'язкового дослідження норм законодавства іноземної компанії. Відповідно до фабули цього рішення, слід було проаналізувати законодавство Китайської Народної Республіки [12]. Такий підхід суду здається доцільним з огляду на процесуальні особливості реалізації прав інтелектуальної власності з іноземним елементом. З одного боку, умови договорів та угод мають надавати сторонам можливість вирішувати порядок використання певних об'єктів і творів з урахуванням принципу свободи договору та сприянню досягнення приватноправових інтересів. З іншого боку, запевнення у правомірному походженні права інтелектуальної власності, законності звернення особи до суду може бути здійснено внаслідок належної перевірки порядку отримання документів, що підтверджують право інтелектуальної власності в іноземній державі, яка є стороною договору або угоди, обсягу її прав та повноважень. Отже, такий підхід є доволі прогресивною тенденцією сучасного правозастосування у вирішенні спору з іноземним елементом.

Також слід звернути увагу на окреслення доказової проблематики, яка виникає внаслідок складності доведення обставин спору, пов'язаного з вирішенням питання про право інтелектуальної власності з іноземним елементом. У рішенні, в якому розглядався спір про порушене авторське право, суд звернув увагу на неналежність наданих організацією колективного управління та особисто правовласником доказів, які вказують на наявність у них майнових авторських прав на твори, що стали предметом судового спору [13]. Дійсно, правовласниками творів, відповідно до судової фабули, були юридичні особи іноземної держави, з якими організацією колективного управління було укладено договір про взаємне представництво інтересів. У цьому договорі було передбачено повноваження осіб, зумовлені правовою природою відносин, що існують у сфері авторського права. Водночас із цим суд визнав непереконаливими докази сторін із приводу наявності у самих іноземних юридичних осіб необхідного обсягу прав на певні твори, що, як наслідок, унеможливило створення умов для ефективного захисту авторських прав іноземними суб'єктами в умовах національної правової системи. На користь підтвердження наявності майнових прав сторона надавала виписки із системи ІРІ, які були оцінені судом як такі, що не є належними, допустимими й достовірними доказами, які відображають дійсні відомості з бази ІРІ станом на дату складення акта фіксації з огляду на відсутність перекладу на українську мову з англійської інформації в цих виписках та належного засвідчення достовірності цих даних, зазначених у цих виписках. Це у свою чергу говорить про наявність процесуальних складнощів для суб'єктів авторського права іноземних держав, які мають намір захищати свої права в судовому порядку, зумовлені необхідністю долучати докази, що підтверджують наявність майнових прав на

певні об'єкти авторського права, що створює нові правові виклики для судових органів, оскільки подібні документи складаються у відповідності до норм національного права іноземної держави. Хоча в рішенні суду по справі № 910/16033/17 суд позитивно поставився до виписок із системи IRI в комплексі з актом фіксації комерційного використання творів, зауваживши, що інформація з електронних систем баз даних має сприйматись судом як достовірна [14]. Можна сказати, що правовідносини у сфері інтелектуальної власності дійсно повинні бути істотно формалізованими через процесуальні складнощі доведення фактів використання певного об'єкту. Договірні стосунки з колективного управління авторськими правами, що містять іноземний елемент, фактично не спрощують для суб'єктів приватноправових відносин процес захисту порушеного права, а все одно вимагають активної участі правовласника в судовому спорі. Водночас можемо відмітити, що в межах захисту приватноправових інтересів авторських прав учасники спору можуть скористатись положеннями, визначеними в міжнародних договорах України про правову допомогу з іншою державою, та нормами Господарського процесуального кодексу, де

може передбачатися надання іноземних офіційних документів до державних, зокрема судових, органів України без консульської легалізації. Тобто документи, які засвідчують право іноземних осіб на твори, мають беззаперечно визнаватись національними судами.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо зазначити, що практичні аспекти захисту права інтелектуальної власності у відносинах, які ускладнені іноземним елементом, наразі є доволі актуальними напрямками для процесуального правозастосування. Такий висновок можна зробити з огляду на поширення різних об'єктів інтелектуальної власності в мережі Інтернет, сфера діяльності якого є нормативно не визначеною. Євроінтеграційні начала вимагають від законодавця належної позитивації тих вимог, які закладені в міжнародні договори та сприяють сталому правовому регулюванню окремих видів відносин у сфері інтелектуальної власності. Правові позиції в рішеннях національних судів указують на конкретні проблеми, що виникають під час вирішення спорів про право інтелектуальної власності, пов'язані з труднощами доказування та різноманітними законодавчими нормами, що підлягають застосуванню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про авторські і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 року № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. С. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
2. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав : Закон України від 15.05.2018 р. № 2415-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 32. С. 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text>
3. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 09 липня 2018 року № 910/12400/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75218163>
4. Якубівський І. Територіальні межі майнових прав інтелектуальної власності. *Вісник Львівського університету*. 2015. № 61. С. 348–357. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/240-565-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/240-565-1-PB%20(2).pdf)
5. Лук'янов Д., Шуміло І., Лукань М. Колізійне регулювання транскордонного спадкування авторських прав. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2020. № 2. С. 49–63. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/article/koliziyne-regulyuvannya-transkordonnogo-spadkuvannya-avtorskikh-prav>
6. Гордеюк А. Проблема правового регулювання приватноправових відносин в умовах їх віртуалізації. *Форум права: електронне наукове фахове видання*. 2018. № 2. С. 27–36. URL: <https://forumprava.pp.ua/files/027-036-2018-2-----6-.pdf>
7. Між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами членами, з іншої сторони: Угода про асоціацію від 27.06.2014 р. № 984_011. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
8. Постанова Верховного Суду від 17 липня 2018 року № 910/14972/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75399206>
9. Судова практика Суду Європейського Союзу у сфері інтелектуальної власності. Київ. 2016. 220 с. URL: https://www.businesslaw.org.ua/wp-content/Intel_prop_book_web.pdf
10. Еннан Р.Є. Правова охорона інтелектуальної власності в Європейському Союзі: передумови формування, сучасний стан, тенденції розвитку. *Часопис цивілістики*. 2012. № 13. С. 110–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2012_13_24
11. Лукань М.О. Правила транскордонної юрисдикції Європейського Союзу в справах інтелектуальної власності. *Право і суспільство*. 2019. № 5. С. 173–181. URL: http://pravoisusplstvo.org.ua/archive/2019/5_2019/part_2/30.pdf
12. Постанова ВС від 17 березня 2020 року № 911/2674/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88277641>
13. Постанова ВС від 26 березня 2019 року № 909/654/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80786665>
14. Постанова ВС від 30 липня 2018 року № 910/16033/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87243914>